

Sauvo ja Savo

Jo Heikki Ojansuu on (LMÄH I s. 228) esittänyt sen ajatuksen, että Sauvo-nimi etymologisesti on sama kuin Savo. Lauri Kettunen on teoksessaan Suomen murteet (II s. 207, alav. 1) sivumennen huomauttanut, että Sauvo-nimen ruotsalainen asu Sagu ja maakunnan nimi Savo toisinaan on kirjoitettu aivan samalla tavalla. Hän on samaan yhteyteen asettanut myös Savo(n)järven, joka sijaitsee Varsinais-Suomen takamailla kuuden nykyisen pitäjän yhtymäkohdassa. Kun vielä lisäämme tähän, että pitäjän ja järven määriteosa murteittain lausutaankin aivan samalla tavalla kuin maakunnan nimi, niin onkin jo tarpeeksi aihetta yrittää luoda jotakin valaistusta näiden nimien keskinäiseen sekä muodolliseen että myös mahdolliseen historialliseen yhteyteen, johon Kettunen on viitannut.¹

Pitäjän nimi on sen esiintymästä v. 1335 (Musta kirja s. 48) asti useimmiten kirjoitettu Saw, samoin kuin Nauvon nimi v. 1448 jne. Naw, jotka Ojansuun mukaan (LMÄH II s. 177, alav. 1) »tarkoittavat kai ääntämistä *sauvo*, *nauvo*». V. 1348 (MK^{1a} s. 83, 84) Sauvo on kirjoitettu Sawy, jonka loppu-y kuvastanee ruotsalaista ääntämystä, mutta otsikkoon on merkitty Sawo. Myös v. 1386 se on kirjoitettu Sawo (MK^{1a} s. 192). Särkilahden koodeksissa (f. 22) on tämä saman asiakirjan nimi kirjoitettuna sekä otsikossa että tekstissä Sagw, jossa g-kirjaimella varmaan on tarkoitettu k:n heikkoasteista vastinetta, kuten jo Ralf Saxén on aikoinaan käsittänyt.² Merkintä olisi siis luettava **sauvo*, **savo*, tai »ruotsittain» **sauyu*, **sayu*. V. 1490 nimi on kirjoitettu Saghu (FMU V³ s. 268) ja vuoden 1540 maakirjassa Sagu, mutta sisällysluetteloon on merkitty Saffw, josta kuvastunee ääntämys *sauvo*.

Edellä esitettyjen kirjoitustapojen valossa nimi olisi alkuaan ollut **sauvo*. Turusta itään päin nimi lausutaan suomeksi *sauvo* (LMÄH II s. 174), joten *γ*:n sijaan on pääpainollisen tavun diftongin jälkeen *o*:n eteen tullut *v* (mt. s. 13) ja siinä myös säilynyt. Ruotsalaisessa ääntämyksessä olisi ymmärtääkseni lähdeästä asusta **sayu*, jossa *γ*:n tilalle on tullut *g* ja *a* äännetään pitkänä. Maskun murteessa, kuten Nousiaisissa, Turusta pohjoiseen nimi lausutaan *sao* (< *savo*), joten siis *v* on hävinnyt vokaalien välistä *o*:n edeltä.⁴ Tämä *v* on ymmärtääkseni tullut diftongin loppu-*u*:sta, jonka

¹ Ks. myös VILJO NISSILÄ Vir. 1954, s. 255 ja J. A. PÄRNÄNEN Savon asuttaminen keskiaikana, Savon Historia I, s. 57—.

^{2a} MK Reinhold Hausen, Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok.

^{2b} Finska länord i östsvenska dialekter, s. 70.

³ FMU Reinhold Hausen, Finlands medeltidsurkunder.

⁴ Kun läheisen saaristopitäjän Nauvon nimi lausutaan aivan vastaavasti *nao* ja kirjoitettiin alkuaan samalla tavalla (Naw, Naau, Nagu), on ilmeistä, kuten Saxén on huomauttanut (Finlands kommuners namn, s. 36), että jompikumpi niistä on alkuperäinen, toinen taas analogisesti syntynyt sen mukaan. Luullakseni ei ole epäilystäkään, että Sauvo on alkuperäinen nimi, sillä sille voidaan esittää tyydyttävä etymologia, Nauvo taas pelkkä Sauvon mukaan seipetty »tekonimi». — Samanlaisia »nimikaksosia», jopa »kolmosia» näyttävät olevan vanhan rautakautisen Hallun pitäjän *korila*, *virilä* ja ent. Sodjansaari, jotka ovat olleet naapuruksia; kaksi ensin mainittua kuuluvat nykyään Laitilaan. Vidilälle (kirj.) voidaan esittää selvä etymologia, muut kaksi ovat ilmeisiä »tekonimiä», edellisen analogiamuotoja (ks. näistä

jäljestä *γ*:n on täytynyt hävitä; vrt. *riu* (< **riuyun*), Uusik. — Varsinais-Suomella takamailla on Savojärvi *saojärvi* l. Sauvojärvi, jonka sijainti on siitä erikoinen, että siihen yhtyy kuuden pitäjän alueita. Vaikka pääosa niistä kuuluukin pohjoismurteiden alueeseen (Mynäm., Nousiainen, Vahto), niin muut säteilevät etelää ja itää, siis itämurteita, kohden. Tämä murteiden säteily kuvastuukin nimen kaksinaisuudesta.

Yrittäessämme edellisen perusteella etsiä Sauvo-nimen alkuperää tarjoutuu yksi *saukko(i)*-sanana heikkoasteinen paradigma, enkä muuta mahdollista etymologiaa voikaan sille huomata ainakaan suomesta. Kun lounaismurteissa on tapahtunut samanlaisia vartalon siirtymiä sanoissa, joissa pääpainottoman tavun *i*-loppuisen diftongin edessä on heikko aste (*katò* ~ *kaðòm_bäl*, *kakò* ~ *tüle kaðst*, myös *kakòst*), niin sitäkin ymmärrettävämpää se on erisnimessä, jonka alkumerkitys jo on hämärtynyt. Tällaista vartaloa täytyy kai edellyttää myös Laitilan Kodjalan talonimestä *saukla* Saukola. Muuten on vaikeaa selittää siinä tapahtunutta sisäheittoa (ks. LMÄH I s. 156, *i*-dift.⁵ s. 49), ellei ehkä turvautumalla analogiaoletukseen, esikuvana *kaukla* (< *kaukkala*), Lait., Kal. (ks. allekirjoittaneen VPKN⁶ I s. 64, 66).

Saukko(la), Sauko(la) on varsinkin talonnimenä varsin yleinen eri puolilla maattamme (eräkauden muistoja!). Mutta Sauvo ei ole voinut olla nominatiivimuotoisena asuman nimenä, vaan sen on täytynyt irtautua jonkin yhdysnimen heikkoasteisesta määräiteosasta, tietenkin genetiivimuotoisesta. Nimen luonnollisin perusosa olisi kaiketi *lahti*, koska Sauvonlahti on vielä verrattain myöhäänkin ulottunut aina pitäjän keskukseen, kirkonkylän liepeille asti (ks. Suomenmaa III s. 142). On luonnollista, että sanan nominatiivimuoto on yleistetty asuman nimeksi. Järven nimi taas olisi aikaisemmin ollut Sauvonjärvi l. Savonjärvi, josta kuitenkin genetiivin päätte on yleensä hävinnyt *j*:n edestä lounaismurteiden mukaisesti (ks. LMÄH II s. 139).

Savon maakunnan nimi on, kuten asiakirjamerkinnoista näkyy, irtautunut nimestä Savolaksi.⁷ Pähkinäsaaren rauhankirjan (1323) latinankielisessä jäljennöksessä kihlakuntaa tarkoittava nimi on kirjoitettu Savolax ja ruotsinkielisessä kää-

Arvo Meren Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjän ja kylien nimet I, s. 72, 159, 192). — Laitilassa on myös kaksi naapuruskylää, joiden nimiä luulisin »kaksosiksi» syntymästään asti: Malko *malvo* (< **malyoi*), myös *malko* ja Valko *valoo* (< **valyoi*), mutta *valkosten* *Güla* (ks. Meri, mt. s. 108—, 184—). Kummallakin on oma hyvä etymologiansa, joten siitä ei voi mitään päätellä toisen tai toisen alkuperäisemmydestä. Taivutuksen perusteella olen kuitenkin aikaisemmin (mt. s. 185) pitänyt *valko*-nimeä *malko*-nimen analogiamuotona. Katsellessani asiaa nyt uudelta näkökannalta minusta näyttää, että asianlaita on päinvastainen, siis taivutus *malko*: *malvon* ja *malkon* olisi mukautunut *valko*: *valvon*, *valkko*: *valkon* taivutukseen, koska *malkko*-sanana ei suomen kielessä liene, mutta sen sijaan kylläkin *valko* ja *valkko*. — Päätellen muinaislöydöistä, jotka tosin ovat vasta nuoremmalta rautakaudelta (ks. A. M. Tallgren, Varsinais-Suomen historia I s. 132), Valko on vanhempikin kuin Malko.

⁵ Martti Rapola, Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen *i*-loppuiset diftongit suomen murteissa.

⁶ Arvo Meri, Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet.

⁷ Samaa irtautumisteoriaa olen aikaisemmin (Varsinais-Suomen maakuntakirjassa 13 s. 26—) koettanut sovelluttaa Suomi- ja Lappi-nimiin. Koska tämä kirjoitus on pahasti turmeltunut oikovedoksen hävittyä kesän aikana, saanen tässä oikaista pahimmat virheet. Lyhennys sn. (samanniminen) on kauttaaltaan ladottu ns. ja s. 33: Laatokan sijasta pitää olla: Saimaan.

nöksessä Sauolax, mutta venäjänkielisen kopion mukaan nimi olisi ollut (*Савилакшию*) (FMU I s. 122, 124). Viimeksi mainittua toisintoa tapaa vielä pari kertaa, 1329, 1337 (MK s. 33, 35), mutta se ei ole jäänyt elämään.⁸ Ensimmäiset seurakuntaa tarkoittavat kirjaanpanot ovat Särkilahden koodeksin otsikoissa (f. 5 v.) Savolax ja Sauwlax. Myöhemmin on Mustassa kirjassa (s. 262, 403, 412, 556) käytetty kirjoitusasua Sawlax tai, 1438—1448 ots. ja 1442, Sawlagx (s. 367, 400). On selvää, että kaikki nämä seurakunnan nimikirjoitukset ilmaisevat ääntämystä *savolaksi*. Särkilahden koodeksin tekstissä (f. 5 v.) nimi on 1329 kirjoitettuna Sagw-lax, samoin 1438—1448 (f. 6), 1442 (f. 96) ja 1445 (f. 96), mutta 1337 Sawlax (f. 5 v. rivin alla; Hausenin julkaisussa selvästi väärin Sagw-lax, s. 55), samoin 1337 (f. 4).

Kun kirjoitustapaa Sagw-lax on käytetty juuri samassa Särkilahden koodeksissa, jossa Sauvo on Sagw, niin minusta tuntuu, että kyseessä on kopioitsijan etymologointi, sillä mitään spiranttiäännettä tuskin on Savolaksi-nimessä ollut eikä tietenkään ruotsinkielisen ääntämyksen mukaista soinnillista klusiilia. Tietysti myös kirjoitustavat Sawlax ja varsinkin Sauwlax voitaisiin lukea *sauvolaksi*, mutta näihinkin lienee osaltaan vaikuttanut kirjoittajan yhdenmukaistamishalu.

Mikäli Savolahden alkuosan edellytetään olevan etymologialtaan sama kuin Varsinais-Suomen Sauvo-, Savo-nimi — ja tuskinpa savossa on muuta mahdollisuutta sen enempää kuin lounaismurteiden alueellakaan — niin se ei olisi voinut kehittyä savon omista edellytyksistä, koska *i*-loppuisen diftongin edessä ei toisen tavun alussa ole heikkoa astetta kuten lounaismurteissa, joissa saukko-sanana nominatiivi *sauko* tarjoaa hyvän lähtökohdan edellä olettaamaani sarjasiirtymään. Sanakirjasäätiön kokoelmien mukaan ei ainakaan saukko-sanassa savossa ole mitään poikkeuksellista.⁹

Tämän perusteella voitaneen — edellä esitetyin edellytyksin — pitää todennäköisenä, että nimi Savo(laksi) ei ole peräisin savon murteiden alueelta, vaan seudulta, jossa on ollut edellytykset sen kehittymiseen ja jossa sitä myös tavataan, todennäköisimmin lounaismurteiden pohjoisesta piiristä, ehkä Nousiaisista, jonka nimi vanhastaan tavataan myös Karjalassa ja Savossa.¹⁰

⁸ Lieneekö vain sattuma, että entisessä Sauvon kappelissa, Karunassa, on Savisalo-niminen kylä, entinen Sauvonlahden saari. Tekisi mieli olettaa, että nimi ei ole alkuperäinen, koska salo 'saari' tuskin on ollut erikoisen »savinen». Nimen alkuosa olisi voinut tulla lahdesta, jossa saari on sijainnut, sillä lahdelle kylläkin on saviuus tunnusomaista. Tiedossani ei kuitenkaan ole, onko lahtea milloinkaan kutsuttu Savilahdeksi. Myöskään Savisaloa ei ole vielä ensimmäisessä maakirjassa eikä sitä vanhempiakaan nimen merkintöjä ole tiedossani.

⁹ Vaikka oletettaisiin teoriassa sellaisen siirtymän mahdollisuutta heikkoasteisista sijoista, niin uuden paradigman heikon asteen muodoista palataalispirantti savossa ei kuitenkaan olisi jäljettömiin hävinnyt. Viittaa tästä vain Aimo Turusen esitykseen Itäisten savolaismurteiden äännehistoriassa s. 27.

¹⁰ Ainakin v. 1477 on Sysmässä ollut lautamiehenä Lorents Nousiainen (FMU IV s. 483). Per Nousiainen mainitaan Juvan käräjiltä v. 1561, Rantasalmen ja Säämingin v. 1563 sekä Pellosniemen ja Vesulahden v. 1564 (Kauko Pirinen, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, s. 29, 65, 78, 203, 208). Kylän nimenä Nousiala l. Nouseala on Valkjärvellä ja Nousiala talon niinkin kaukana lännessä kuin Koskenpäässä (S V, IV). Koska Nousia-nimi on aivan samanlainen sekä Länsi- että Itä-Suomessa, ei sen äänneasusta voida päätellä, miltä taholta nimi on lähtöisin. Virolta en ole sitä huomannut, mikä puuttuminen voisi viitata itäiseen alku-

Palataalispirantin häviäminen Varsinais-Suomen pohjoismurteista jo Pähkinäsaaren rauhaa, jolloin mainitaan nimi Savolaksi, tuntuu tosin varhaisehkolta, mutta useista kielen kehitysilmioistä voi päätellä, että tämänkaltaiset muutokset eivät aina ole yhden sukupolvenkaan tapahtumia, vaan niiden kehitysprosessi on paikoittain voinut kestää vuosisatojakin. On toisaalta huomattava, että nimen lainautumisen lounaismurteista olisi täytynyt tapahtua ennen *v*:n häviämistä vokaalien välistä — muutenhan olisi tullut *saolaksi*. Katoa voidaan varmasti pohjoismurteista todeta 1500-luvun alkupuolelta. Onpa Ojansuu maininnut tällaisen tapauksen Kalannista jo v:lta 1411, valitettavasti vain jäljennöksestä (ks. LMÄH II s. 177 sekä Arvo Meri, mt. I s. 124). — Mitkään aikarajat eivät siis ymmärtääkseni estä Savo(laksi)-nimen edellä oletettua lainautumista Lounais-Suomesta.

Tässä ei ole mahdollisuutta puuttua niihin läntisiin savon piirteisiin, joita Ketunen on osoittanut Suomen murteiden II osassa ja jotka osittain ulottuvat lounaismurteisiin asti. Sen sijaan on aihetta huomauttaa siitä vanhojen paikan- ja henkilönnimien yhteydestä, joka päällisinpuolinkin nähtynä on Suur-Savossa, erittäinkin Mikkelin ympäristössä, sekä Varsinais-Suomessa ja Ala-Satakunnassa runsaampaa kuin missään muualla. Tuntuu siltä, että tätä yhteistä nimistöä on jokseenkin tasaisesti yhtä paljon eteläisessä Varsinais-Suomessa kuin pohjoisessa ja Ala-Satakunnassa. Itse asiassa Varsinais-Suomen nimistö onkin suhteellisen homogeenista, mikä seikka osoittaa, että asukkaat eivät ole olleet toisistaan eristyneitä turpeeseen kiintyneitä »jokirantakulttuurilaisia», vaan että heillä on ollut huomattavaa keskinäistä kanssakäymistä, mikä on kai edellyttänyt avioliittojakin eri paikkakuntien asukkaiden kesken. Mitä väyliä myöten asutus on aikoinaan levinnyt, ei ole helppoa päätellä ainakaan ennen yksityiskohtaista tutkimusta. Joka tapauksessa yhtenäisen nimisilta — tai sillat — yhdistää Lounais-Suomen ja Sydän-Savon Hämeen vesistöreittejä myötäillen. Luultavimmin tämä asutusekspansio on tapahtunut eri teitä, toisaalta Tavastkymä¹¹, toisaalta Kallin l. Kallianlahden—Valkojärven—Kokemäenjoen vanhaa kulkuväylää myöten.¹²

Savo-nimen on, mikäli se on Lounais-Suomesta lähtöisin, tietenkin täytynyt kulkeutua itään päin viimeksi mainittua väylää. Tässä ei hyödyttäne yksityiskohtaisesti tehdä selvää Savo-nimien levinneisyydestä. Viittaus oheiseen karttaan, vaikka se ei pyrikään olemaan täydellinen, riittänee vakuuttamaan, että Savo-nimet kuuluvat

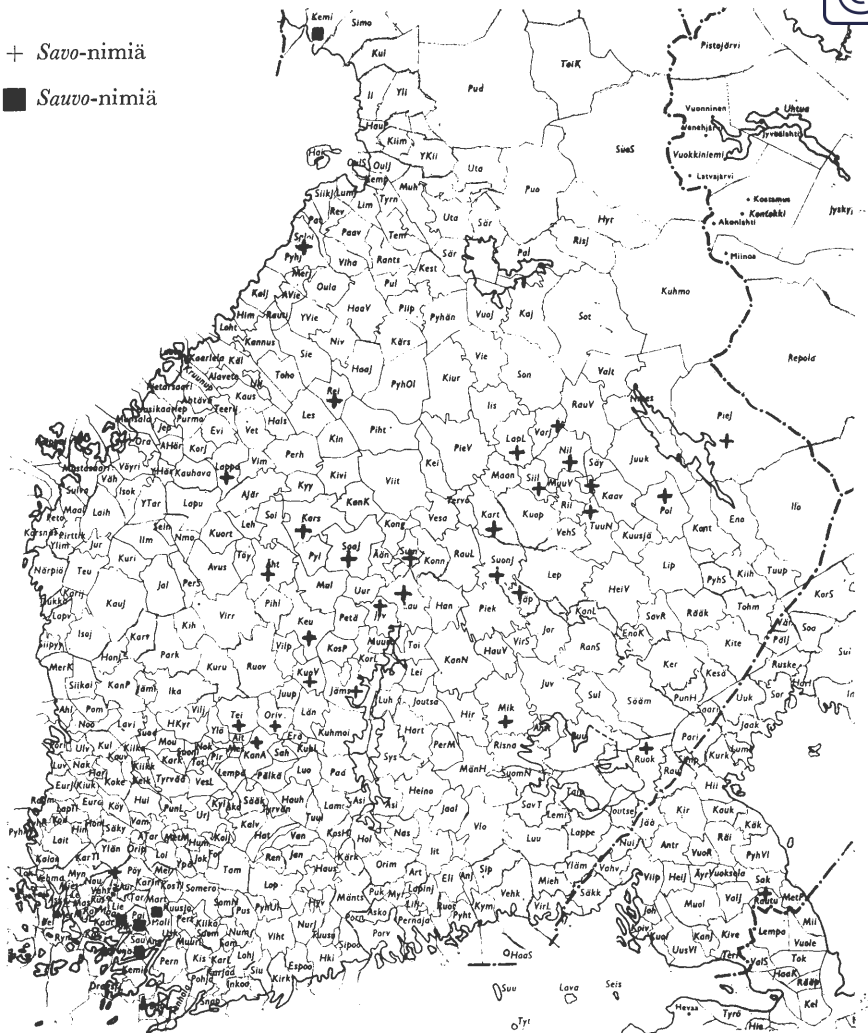
perään. Kuitenkin se näyttää Lounais-Suomessa olevan ainakin suunnilleen yhtä vanha kuin Nousiaisten pitäjäkin, koska Mustassa kirjassa (s. 5) on jo v. 1232 mainittu de Nousia, vaikka Ojansuu onkin (LMÄH I s. 151) arvellut nimen olevan »vasta tämän vuosisadan lapsia». Eikä pitäjän nimi Lounais-Suomessakaan ole sen ainoa esiintymä; ainakin Raumalla on Nousiainen-niminen saari. Koska tällaisten asumattomien saarien nimiä ei ole merkitty maa-kirjaan eikä sitä ole muissakaan vanhoissa asiakirjoissa, en voi sanoa, miten vanha saaren nimi on.

¹¹ Ks. Jalmari Jaakkola, Suomen varhaishistoria, s. 214 etc.

¹² Mikäli voidaan päätellä merenkulun entisaikaisista edellytyksistä ja paikannimistöä, Kokemäenjoen liikenne ei esikristillisenä aikana liene sanottavasti ulottunut mereen asti. Nakkilankin vanhan asutuksen nimi viittaa paremminkin maayhteyteen, Vakka-Suomeen päin.

+ Savo-nimiä

■ Savo-nimiä

tyypilliseen erämaanimistöön. Ylivoimaisesti runsaimpia niistä ovat talon- ja kylänimet Savo ja Savola, jotka sekundäärisinä asumusta tarkoittaen eivät tosin asutushistoriallisesti liene erikoisen todistusvoimaisia. Kotipaikkaa ilmaisevaa »Savolaista» ei tässä kartassa ole luettu mukaan. Tärkeämpiä olisivat luontonimet. Valitettavasti niistä vain muutamat harvat ovat Savo-alkuisia. Mutta ne ovat sitäkin puhuvampia, kun ne miltei poikkeuksetta ovat vesien nimiä, jotka varmimmin kuuluvat eräkulttuuriin. Tiedossani on paitsi Varsinais-Suomen Savojärveä vain kolme muuta (Teisko, Lapinlahti ja Pielisjärvi). Lisäksi on järveä tarkoittava Savonkaita Ruokolahdella. Muita vesien nimiä ovat Savo(n)lahti paitsi Mikkelissä myös Karttussa ja Salo(isi)ssa sekä Savonneva Lapinlahdella. Vesien varsilta ovat vielä Siilin-

järven Savonniemi ja tunnettu Savonranta, joka Karjalaa vastaan sijaiten lieri ollut nimensä mukainen. Muita Savo-alkuisia kuin vesien nimiä ei karttaani sisällykään kuin kaksi Savonmäkeä, toinen Keuruulta, toinen Jyväskylän pitäjästä sekä harjun nimi Savonselkä Suonenjoelta. — Saman tien huomautan, että Sauvo-nimeä en tunne Varsinais-Suomea edempää muuta kuin niemen, ent. saaren, määritteenä Kemistä (Etelä-Suomesta tullut! Viittaa tästä vain Kustaa Vilkun esitykseen »Onko varsinaissuomalaisilla ollut kaukaisia nautinta-alueita?» Varsinais-Suomen maakuntakirjassa 10 s. 142 —).

Levinneisyyskartan perusteella ei ole mahdollisuutta huomata mitään Savonimien yhteistä alkupesäkettä. Kuitenkin voi havaita niiden ryhmittymistä kahdelle taholle, toisaalta Ylä-Satakunnan vanhoille eräreiteille, toisaalta Pohjois-Savoon. Muista erottuvat selvästi Varsinais-Suomen Savojärvi ja Mikkelin Savolahti. Näyttää siltä, että muut ovat vasta uudella ajalla syntyneitä savolaisten eränkännyin etappeja, jotka näin ollen ulottuisivat toisaalta Pielisjärvelle ja Rautuun, toisaalta Kangasalle, Teiskoon ja Saloiisiin asti.

Harvalukuiset Sauvo-nimemme taas — mikäli tiedän — ovat kaikki rannikolta. Paitsi pitäjän nimeä ja Kemin Sauvonsaarta on Halikossa Sauvonkylä, Piikkiön Niemenkulmalla Sauvolan (*sauvola*) talo (PNA¹³), Karunassa Sauvon niemimaa, Karunassa ja Sauvossa Sauvonlahti ja Paimiossa sekä Sauvossa Sauvonjoki. Paimiosta on v. 1477 merkitty kyläkin Sauoiokeby (FMU IV s. 467). Sen mukaan tämänniminen kyläkin olisi ollut Sauvonjoen varrella. Kun kylää ei kuitenkaan enää ole, ei ole tiedossani, mitä sillä on tarkoitettu.

Edellä on käsitelty vain yhtä Varsinais-Suomen ja Savon yhteisestä nimistöstä. Toivon voivani vielä puuttua tähän houkuttelevaan aiheeseen, kunhan Varsinais-Suomen asutusnimistö tulee osapuilleenkaan kerätyksi ja ehkä vähän tutkituksikin — jos vielä näen sen ajan.

Les noms de lieux finnois *Sauvo* et *Savo*

par J. A. LOPMERI

Comme Ojansuu l'a fait remarquer, le nom du village de Varsinais-Suomi *Sauvo* est étymologiquement le même que le nom de la province du *Savo*. Ce dernier nom vient en effet de *Sauvo* en dialecte du nord de Varsinais-Suomi. Du fait que en *Savo* ne se sont pas présentées les mêmes conditions d'évolution du mot que dans les dialectes du sud-ouest, il faut conclure que ce mot est passé du sud-ouest de la Finlande au Suur-Savo, dans la région de Mikkelä, et que c'est du vieux Savolahti de cette région que s'est dégagé le nom de *Savo*. Ce nom s'est large-

ment répandu dans les anciennes régions solitaires, apporté selon toute vraisemblance par les chasseurs du *Savo*. A l'inverse le nom de *Sauvo* ne se rencontre que sur le littoral, dans les parages du village du même nom et à Kemi. — En Varsinais-Suomi et en Suur-Savo il y a tout un vocabulaire de noms de lieux et de personnes communs aux deux régions; il est cependant difficile de le présenter actuellement avec précision, car le vieux vocabulaire de Varsinais-Suomi n'a pas encore été complètement rassemblé, tant s'en faut, et encore moins étudié.

¹³ PNA Paikannimiarkisto.